

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
 FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
 Str. Mihail Kogălniceanu nr. 1, Cluj-Napoca 400084
 Tel/Fax: 0264-40.53.00; 0264-591906
www.ubbcluj.ro ; <http://hiphi.ubbcluj.ro>

REFERAT DE ANALIZĂ COMPARATĂ
 privind lucrarea

**„Alianțe matrimoniale privind politica principilor români
 din Țara Românească și Moldova în secolele XIV-XVI”**

(119 pagini, București 2014, editura NICULESCU, ISBN 978-973-748-874-9)
 autor **Gheorghe Copos**, prefață prof. univ. dr. Stelian Brezeanu

Evaluator: dr. Adinel-Ciprian Dincă
 lector universitar, Universitatea Babeș-Bolyai (Cluj-Napoca) adinel.dinca@gmail.com

Cluj-Napoca,
 11 ianuarie 2016

Referatul de expertiză a cărții semnate de către dl. Gheorghe Copos, publicat în contextul editorial precizat mai sus, este rezultatul unei solicitări venite din partea „Comisiei de Etică” a Universității București, solicitare care mi-a parvenit la data de 25 noiembrie 2015. Aprecierile mele de natură profesională, formulate în scris, reprezintă o parte a procesului de formulare a unui răspuns la semnalările înaintate de către dl. **Cătălin Parfene**, absolvent al cursurilor de master în istorie ale aceleiași universități din București. Potrivit acestor acuzații, cartea publicată de către dl. Copos utilizează fără respectarea conduitei etice și a practicilor de elaborarea a lucrărilor scrise în mediul academic diverse elemente ale tezei de master redactate de către dl. Parfene în anul 2005 **„Domnii Țărilor Române și sud-estul Europei. Aspecte ale politicii lor matrimoniale (secolele XIV-XVI)”** (București 2005; îndrumător științific, prof. univ. dr. Stelian Brezeanu, Universitatea București, Facultatea de Istorie).

Procesul de evaluare a eventualelor legături dintre cele două texte menționate – în conformitatea cu aspectele reclamate de către dl. Parfene – are la bază parcurgerea atentă a fiecăruia dintre lucrări și raportarea exactă a acestora la literatura medievistică de strictă specialitate din România. În special acest din urmă aspect are o deosebită importanță, întrucât preia funcția de a explica apariția și răspândirea unor idei și a unor scheme de interpretare istorică, care

– deși prezente în ambele texte analizate – ar fi putut să provină din surse istoriografice independente.

Concluziile redactate cu acest prilej sunt precedate de către un demers analitic în trei pași: o scurtă caracterizare a fiecăruia dintre textele menționate, prezentate în ordine cronologică, cel al d-lui Parfene, apoi cel al d-lui Copos; o extrem de succintă poziționare istoriografică a textelor amintite în ansamblul literaturii de specialitate, de cercetare medievistică, din România; în cele din urmă, o analiză a relațiilor dintre cele două lucrări, identice din punct de vedere al problematicii atinse.

Teza de master redactată și susținută de către dl. Parfene sub îndrumarea prof. univ. dr. Stelian Brezeanu, acceptată de altfel de către comisia de specialitate a Universității București în anul 2005, însumează 70 de pagini A4 (dintre care 65 de text, urmate de lista bibliografiei consultate). Listele genealogice dintre paginile 21-33, precum și soluția de a poziționa sistemul de referințe (note) la finalul capitolelor (pag. 34-38, respectiv pag. 60-63) – atât anexa genealogică, cât și aparatul critic fiind redactate cu corp de literă și cu spațiere mare, improprie acestui gen de parte componentă a textului – reduc însă considerabil volumul efectiv al textului tezei de master. Aceasta cuprinde o introducere („Argument” 2 pagini) și un pasaj dedicat „Concluziilor” (2 pagini), alături de cele două capitole: I. „Domnii români printre suveranii Europei (Înrudirea familiilor domnitoare din Țările Române în secolele XIV – XV)”, II. „Încercări de recuperare a prestigiului politic (Înrudirile familiilor domnitoare din Țările Române în secolul al XVI-lea)”.

Textul consultat frapează cititorul de specialitate prin carențele severe de ordin redacțional (în special o spațiere a semnelor de punctuație cu totul deficitară, fraze extrem de lungi sau erori de citare științifică), dar și prin lipsa unor elemente esențiale ale oricărei lucrări cu profil științific din domeniul istoriei: lipsesc acut pasaje serioase dedicate istoriografiei problemei, clarificării conceptelor fundamentale cu care se operează și a instrumentarului metodologic prin care se face cercetarea, precum și sublinierea contribuției aduse de lucrare în ansamblul ariei de specialitate. Stilul de transmitere a informației este unul covârșitor narativ, fără eforturi analitice, fără cercetări de surse sau ipoteze inovatoare de explicare a evenimentelor. Lipsa unor încercări de analiză, de discutare a surselor care transmit informația, a credibilității acestora etc., dar îndeosebi a unor concluzii elaborate, generale (cele din teză nu acoperă nici măcar 2 pagini complete) sau pe capitole reprezintă un punct slab al elaboratului masteral. Elemente precum cele criticate sunt însă metehne obișnuite întâlnite la majoritatea studenților care învață să elaboreze lucrări științifice în domeniul istoriei, putând fi de regulă corectate prin asumarea unei coordonări serioase de către un îndrumător. Prezența unor inexactități într-o formă finală de redactare reprezintă simptome ale unui dialog deficitar între student și coordonator.

Lucrarea însă are meritul deosebit de a fi încercat să reunească sub același titlu politica matrimonial-diplomatică a conducătorilor medievali, deopotrivă a Țării Românești și a Moldovei. Nivelul de cunoaștere stabilit anterior, separat, în cazul fiecăreia dintre cele două voievodate românești (un aspect detaliat mai jos) nu este cu nimic depășit de către dl. Parfene. El este însă cel care propune în mod original o tratare de ansamblu a problematicii și încearcă să ofere o ordonare

cronologică, logică și interpretativă a evenimentelor: situație din epoca anterioară anului 1500, respectiv adaptarea la condițiile modificate din veacul al XVI-lea. De asemenea, documentarea este una – deși perfectibilă, fără îndoială, mai ales la nivelul surselor primare – cu totul apreciabilă, prin anvergură. În opinia mea, lucrarea d-lui Parfene reprezintă o regretabilă neîncheiere a unei concept de cercetare generos.

Cele 119 pagini (format mic, oglindă generoasă a paginii, cu numeroase ilustrații, îndeosebi portrete ale domnilor munteni și moldoveni) ale cărții semnate de către dl. Copos sunt structurate – dincolo de o amplă prefață semnată de către dl. Brezeanu (paginile 9-16) – după cum urmează: „Argumentum” (motivația personală), (p. 5-8), „Introducere” (p. 17-22), „Țara Românească în comunitatea de state bizantine în secolele XIV-XV” (p. 23-52), „Moldova și regatul Poloniei în alianțe matrimoniale în secolele XIV-XV” (p. 53-76), „O cotitură în politica matrimonială a Principatelor Române în secolul al XVI-lea” (p. 77-108), „Concluzii” (p. 109-116) și lista bibliografică care a alimentat cercetarea. Cartea d-lui Copos nu are valoare științifică, nu reprezintă câtuși de puțin un nou reper în medievalistica românească preocupată de diplomația caselor stăpânitoare din arealul românesc extracarpatic înainte de Mihai Viteazul. Este însă o expunere interesantă, cu atât mai mult cu cât este îmbrăcată într-un text bine scris, cu valențe analitice și explicative pronunțate, care abundă în exprimări nuanțate, sinteze conceptualizate ale unor realități istorico-terminologice complexe, aflate mai degrabă la îndemâna unei intelectual cu experiență în câmpul disciplinelor umaniste: „lumea nouă a imperiului cezarilor forma o comunitate politică, juridică și culturală, iar forma de stat era *respublica* ...” (p. 17), „(în) regiunea de fractura dintre cele două creștinătăți europene ... câștig de cauză a avut Noua Romă a lui Constantin ...” (p. 23), „comunitatea de state bizantine prezidată de basileul Noii Rome” (p. 24), „marele voievod ... intra astfel în ierarhia politică a împăratului ortodox și iese de sub suzeranitatea maghiară” (p. 40), „împărăția universală a Porții Otomane” etc. Autorul din anul 2014 prezintă cu un matur spirit de sinteză exact acele elemente care pot fi imputate lucrării de master din 2005: context istoric internațional și de idei amplu, analiză de cadru istoriografic, concluzii elaborate. Atrage atenția oricărui lector de specialitate parcimonia cu care dl. Copos face trimiteri la literatura de specialitate din care își extrage informația, cu atât mai mult cu cât aceasta este una densă și complexă. Scurta listă bibliografică de la final nu cuprinde întreg volumul de informații de care autorul face uz.

Dincolo de pagini disparate în sinteze sau monografii de istorie medievală românească, două studii tratează cu atenție specială problematica marii politici matrimoniale din Moldova și Țara Românească de la constituirea statelor medievale până spre finalul secolului al XVI-lea, ambele studii fiind publicate alăturat într-un volum intitulat „Românii în istoria universală” vol. II/1 (Iași 1987; coordonatori I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian): Ștefan Andreescu: „Alianțe dinastice ale domnilor Țării Românești (secolele XIV–XVI)” (p. 675-684), respectiv Ștefan S. Gorovei: „Alianțe dinastice ale domnilor Moldovei (secolele XIV-XVI)” (p. 685-697). Aceste două studii extrem de dense reprezintă reperele reale ale temei tratate de către domniii Parfene în

2005, respectiv Copos în anul 2014. Ambele texte aduc un important aport informațional din izvoare directe sau din circuitul publicațiilor străine și propun comunității științifice ipoteze de interpretare critice sau inovatoare.

Lucrările domnilor Parfene și Copos nu se bazează pe un efort de cercetare, ci pe unul de documentare bibliografică, fapt care nu conferă niciunuia dintre cele două texte meritul de a fi contribuție științifică. Însă, dacă pe de o parte cărțile publicate recent, în 2014, i se poate găsi cel mult un rol de eseu cu funcție de vulgarizare sau diseminare a unui gen de informație, pe de altă parte, teza de masterat din 2005 face efortul – chiar în condițiile neîmplinirii amintite mai sus în modul cel mai succint – de a se apropia de standardele unui elaborat academic: o documentare bibliografică amplă, pe cât posibil, o utilizare cât mai atentă a informației de primă mână din surse directe. Dl. Parfene are meritul de a fi avut o primă tentativă de tratare în paralel, într-un cadru distinct, a temei des menționate. Un asemenea perspectivă a mai fost de atunci încercată doar de către o persoană din afara mediului academic, și anume de către dl. Gheorghe Copos. Cu totul asemănătoare sunt segmentele de timp alese de către cei doi autori, intervalul secolelor XIV-XVI. Desigur, aceste opțiuni pot fi privite drept coincidențe, mai ales că și studiile premergătoare, realizate de istoricii Andreescu, respectiv de către Gorovei acoperă aceleași secole. Mai puțin credibilă pare varianta coincidenței în cazul delimitărilor capitolelor din cele două texte supuse analizei comparative: Parfene identifică două epoci în evoluția politicii matrimoniale promovate de dinastia munteni și moldoveni, prima corespunzând secolelor XIV-XV, ce-a de-a doua veacului al XVI-lea. La nivelul lucrării de master, fiecărei epoci îi corespunde unul dintre cele două capitole, capitol scindat la rândul său în două părți în care sunt analizate succesiv evoluțiile tematice din Țara Românească și din Moldova. Cartea publicată în 2014 alege să dedice primele două capitole de substanță prezentării opțiunilor diplomatice și matrimoniale anterioare anului 1500 din Țara Românească, respectiv din Moldova, pentru ca cel din urmă capitol să fie transformărilor din politica voievodatelor românești din secolul al XVI-lea. Inclusiv denumirea scurtei introduceri de motivare a abordării unui astfel de subiect specializat este frapant de asemănătoare: „Argument” (Parfene), respectiv „Argumentum” (Copos).

Asemănările dintre cele două lucrări coboară la nivelul de detaliu al unor pasaje sau înșiruri logice de idei, diferențele fiind date de soluții paralele de exprimare: reorganizare a frezelor, utilizarea de sinonime. Câteva exemple în acest sens:

1.

În ceea ce o privește pe Teodora, fiica lui Basarab I, ea a fost repudiată în anul 1340 de soțul său, care a călugărit-o forțat la mănăstirea Vidin sub numele de monaha Teofana , și a fost canonizată de biserica bulgară ca Sfânta Teofana , ascetă și purtătoare de virtuți (2005, p. 5).

În ceea ce o privește pe Theodora, ea a fost obligată de soțul ei, către 1340, să intre în mănăstire sub numele de Teofana, după care, la moartea ei, a fost canonizată de biserica bulgară ca Sfânta Teofana ”cea plină de virtuți” (2014, p. 27).

2.

Într-o scrisoare din 1388 regele Poloniei îl numește pe Petru I „zjat” , termen tradus prin „ginere” sau „cumnat”, care ar defini însă și o înrudire mai îndepărtată. Soția lui Petru ar fi fost Olga, nepoată de vară primară a lui Vladislav II Jagiello, fiica lui Janusz I cneaz de Mazovia și a Danutei/Anna din dinastia lituaniană. Bunele relații dintre Petru și Vladislav au determinat și satisfacerea cererii regale privind împrumutul unei mari sume de bani (cele 3000 de ruble pentru care va fi zălogit Moldovei ținutul Haliciului din Pocuția) (2005, p. 13-14)

În corespondența dintre senior și vasal, regele polon îl numea pe Petru „zjat”, termen ce poate fi tradus din slavă prin „cumnat” sau „ginere”. (...) Numele probabil al soției lui Petru este Olga, creștinată ortodox, și ar putea fi nepoată de verișoară a regelui polon Vladislav, de unde și apelativul de „zjat” din corespondența celor doi. Alianța matrimonială dintre Petru și familia polono-lituaniană a lui Vladislav Jagiello explică și raporturile de altă natură decât cea politică, așa cum a fost împrumutul acordat de voievodul moldovean suzeranului său, de 3.000 de ruble francești, garantat de rege cu orașul și regiunea Pocuția din principatul de Halici (2014, p. 56).

3.

Prima sa soție a fost Evdochia de Kiev, fiica cneazului de Kiev Alexandru/Olelko (1441-1454), din vechea dinastie lituaniană, și a Anastasiei din dinastia moscovită a Rurikizilor, și soră cu cneazul de Kiev Simeon/Semen „țarul” (1454 – 1470) și cu cneazul Mihail guvernatorul Novgorodului (1470- 1471). Evdochia era în același timp nepoată de văr primar a lui Cazimir IV Jagiello regele Poloniei și vară cu Ivan III Vasilievici mare cneaz de Moscova (1462-1505). Acest prim mariaj al lui Ștefan cel Mare a avut loc în anul 1463, dar Evdochia a murit în 1467 (înmormântată în biserica Mirăuți din Suceava, mormântul ei a fost descoperit în 1996, lăsând probabil trei copii (2005, p. 18).

Este vorba despre cneaghina Evdochia de Kiev, fiică a cneazului de Kiev, Alexandru-Olelko (1441-1454) din dinastia lituaniană, și a Anastasiei, din dinastia lui Rurik, legendarul fondator al Rusiei Kieviene. Ea era și soră cu Simeon „țarul”, cneaz de Kiev, și cu un alt cneaz, Mihail, guvernator al Novgorodului. Evdochia era, în sfârșit, rudă apropiată a regelui polon Cazimir IV, suzeranul lui Ștefan, și rudă a marelui cneaz de Moscova, Ivan III. Dar această primă căsătorie, ce a avut loc în 1463, a durat numai patru ani, până în 1467, când Evdochia moare. Din această primă căsătorie au rezultat trei copii (2014, p. 66-67).

Pasaje de acest gen, care prezintă numeroase similitudini, sunt de găsit în foarte multe situații. Dacă în unele situații în care ideile din cele două lucrări sunt similare, referințele la sursa informației este diferită sau lipsește cu totul din cartea recent publicată, în alte situații, referințele din acest din urmă text sunt eronate, de pildă:

Istoricul bizantin Ioan Cantacuzino amintește de contribuția „ungro-vlahilor” în impunerea pe tronul Bulgariei a lui Mihail III Șișman (1323 – 1330), aflat în luptă cu rivalul său Voislav (2005, p. 4, nota 5, p. 34: Constantin Rezachevici, Istoria popoarelor vecine și neamul românesc în evul mediu , Ed. Albatros , București , 1998 , p. 326)

Suveranul bulgar, Mihail Șișman, aflat în conflict pentru putere cu un rival, Voislav, primește ajutor din partea lui Basarab în 1323, care pare să fi fost hotărâtor în urcarea pe tron a lui Mihail Șișman pe scaunul de la Târnovo (1323-1330). Istoricul bizantin Ioan Cantacuzino, martor la evenimente, vorbește despre ajutorul „ungrovlahilor” participanți la luptă, termen prin care el îi desemnează pe românii din principatul argeșean (2014, p. 25, nota 2: I. Cantacuzino, în Fontes Historiae Daco Romanae, vol. IV, p. 282).

Sursa informației este publicată în seria amintită, FHDR (citată în aparatul critic la Copos, fără să apară însă în bibliografia finală a acestuia, o situație în care se găsesc mai multe titluri!), doar că îl vol. III, iar pasajul relevant se găsește la p. 483.

... cea de-a doua soție a lui Nicolae Alexandru, celebra doamnă Clara. Această căsătorie s-a perfectat cel mai târziu în anii 1343-1345 (nota 9, capitolul I), cu certitudine încă în perioada înclinării lui Nicolae Alexandru spre catolicism și a participării Țării Românești la campania maghiară îndreptată împotriva tătarilor. Clara făcea parte dintr-o familie nobilă românească catolică din Dăbâca (Făgăraș) , familia Micud de Dăbâca (2005, p. 5).

...căsătoria acestuia cu faimoasa doamna Clara, membră a unei familii românești din Făgăraș, catolică ferventă, ce a avut loc în anii 1343-1345, când Nicolae Alexandru era în relații cu regele maghiar pentru a lupta contra tătarilor. Era a doua căsătorie a tânărului voievod muntean, după ce fusese căsătorit cu Maria, o prințesă ortodoxă balcanică (2014, p. 33-34).

Dincolo de confuzia crasă prezentă în lucrarea dlui Parfene, referitor la Dăbâca din Făgăraș (!), probabil o interpretare greșită a studiului lui Petre Iambor din 1979 (citată la notele 9-12, p. 34), dl. Copos, nu doar că preia originea făgărășeană a Doamnei Clara (sesizând că în regiune nu exista nicio localitate Dăbâca), dar nu oferă nicio referire la proveniența informației (nota 6, oferită mai jos, la capătul unui paragraf lung, este irelevantă în acest sens).

Un asemenea șir lung de asemănări între cele două lucrări (Copos 2014, respectiv Parfene 2005) nu poate fi produsul unor coincidențe sau a utilizării deopotrivă neinspirate a acelorași surse. Acestor similitudini li se adaugă alte detalii care ridică semn de întrebare. Bibliografia finală din lucrarea dlui Copos – alcătuită din opt titluri de surse, respectiv șapte titluri de sinteze sau monografii – nu depășește, exceptând o singură lucrare care îi aparține prof. Brezeanu, nivelul de documentare din anul 2005, cel al tezei de master scrise de dl. Parfene. Și asta în ciuda faptului că în deceniul care desparte cele două abordări ale aceleiași tematici au fost publicate lucrări de interpretare relevante, dar și volume în care sunt valorificate surse istorice. De bun simț ar fi fost

ca tocmai publicațiile de dată recentă să fie mai ușor accesibile unei persoane care nu frecventează literatură istorică românească din interes personal, ci din considerente de hobby.

Îmi exprim convingerea că – în condițiile datelor succint conturate mai sus – lucrarea dlui Parfene a reprezentat o sursă de inspirație pentru lucrarea semnată de către dl. Copos. A furnizat idei de organizare a materialului și a modelelor de interpretare istorică, a furnizat soluții de exprimare, adaptate și îmbunătățite. Cartea publicată sub numele dlui Copos, neindicând în nici un fel, potrivit practicii academice, raportul cu teza de master anterioară, constituie un act de plagiat, adică de furt de idei. Această practică academică necorespunzătoare și nepermisă nu se rezumă doar la formele simple de copiere fidelă a unor pasaje și reutilizarea acestora fără indicarea sursei. În cazul de față avem de a face cu o formă mai rafinată de plagiat, definit de către „Ghidul împotriva plagiatului” elaborat de către „Școala de Științe Politice și ale comunicării” din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (accesibil on-line: http://polito.ubbcluj.ro/scoaladoctorala/?page_id=214 - accesat la 11 ian. 2016) drept *Copierea deghizată* (autorul preia argumentarea, exemplele etc. din sursă, dar modifică unele expresii, ordinea paragrafelor sau alte elemente pentru a face mai dificilă identificarea sursei) sau *Copierea prin repovestire* (autorul reia un text, fără a prelua cuvânt cu cuvânt conținutul, parafrazând prin sinonime sau formulări asemănătoare).

Un ultim aspect trebuie menționat în acest context, deși nu constituie decât obiect de dezbateră implicită. Documentarea necesară redactării unui text pe tema politicii matrimoniale din evul mediu românesc este complexă și complicată, care implică: a) o bună pregătire preliminară de specialitate (în special o familiaritate cu lectura unor izvoare istorice adeseori criptice, în greacă, slavă veche și latină, o foarte bună cunoaștere a terminologiei și a fenomenelor istorice), b) acces la un set de lucrări nu ușor de găsit (mă gândesc doar la zecile de volume ale seriilor *DIR*, *DRH*, *Călători străini*, *FHDR*, *Hurmuzaki* etc., dar și la texte în publicații mai greu de găsit), c) timp generos la dispoziție, pentru parcurgerea a sute de pagini, extragerea informației și ordonarea acesteia, iar – în final – redactarea unui text dens, coerent, precum cel publicat în anul 2014. Condițiile în care a fost elaborată cartea „Alianțe matrimoniale privind politica principilor români din Țara Românească și Moldova în secolele XIV-XVI” (2014) au fost – precum se știe – cu totul improprii unui astfel de demers istorico-literar. Dificultățile și limitele evidente ale tezei de master a dlui Parfene, din 2005, chiar și în condițiile de istoric debutant, în formare ale autorului, stau mărturie asupra complexității procesului de încheiere a unui elaborat științific de factură istoriografică. Simpla luare în considerare a faptului că dl. Copos a reușit să producă în contexte nepotrivite, cu mare rapiditate, un text istoriografic viabil, sfidează bunul simț și bagatelizează „meseria de istoric”, după expresia lui Marc Bloch. Același bun simț dictează că dl. Copos s-a folosit în elaborarea și finalizarea conceptului de cercetare de un profesionist din câmpul scrisului istoric, un fenomen cunoscut în limbaj internațional drept „ghostwriting” (vezi de pildă: <http://www.writersunion.ca/content/ghost-writing> - consultat la 11 ian. 2016). O astfel de practică este condamnată ca plagiat și respinsă de către mediul academic, privită drept o formă de lipsă de

onestitate (vezi de pildă un articol din *The Daily Telegraph*: <http://www.telegraph.co.uk/education/educationnews/11532848/1700-for-a-dissertation-but-whats-the-real-cost-of-plagiarism.html> - consultat la 11 ian. 2016).

Sper ca analiza mea, prezentată într-un context regretabil, să vină în sprijinul „Comisiei de etică” a Universității București în efortul acesteia de a oferi răspunsuri tranșante în probleme care ating și lezează relevanța muncii înalt calificate și purtate cu pasiune profesională desfășurate în mediul academic din România.

Adinel-Ciprian Dincă, dr.

